A-klinikkasäätiön lausunto hallituksen esityksestä alkoholilain muuttamiseksi: verkkokauppa ja toimitukset (kotiinkuljetus)

HE 173/2024 vp

Eduskunnan talousvaliokunta, keskiviikko 6.11.2024 klo 11.00

Asiantuntijalausunto ja kuuleminen / Hannu Jouhki

Elinkeinopoliittiset näkökohdat

Alkoholin toimittamisessa tulisi noudattaa alkoholin myyjän vastuuta koko toimitusketjusta. Nyt käsiteltävässä lakiesityksessä toimitusta koskeva seuraamusmaksu kohdistetaan alkoholin toimitusluvan haltijaan, mutta viimekätinen hyötyjä alkoholimyynnistä on vähittäismyyntiluvan haltija. Tämä kohta 71 § perusteluissa ja pykälätekstissä tulisi selkiyttää siten, että siinä määriteltäisiin sekä vähittäismyyntiluvan että toimitusluvan haltijan vastuut sekä todettaisiin alkoholia myyvän kaupan yksikön tai keskusliikkeen vastuu koko toimitusketjusta. Toimitusketjuvastuu on tyypillinen tapa tukea säädösten noudattamista alihankintoihin perustuvassa elinkeinotoiminnassa. Elintarviketeollisuudessa toimitusketjun vastuu auttaa yrityksiä arvioimaan yhteistyökumppaneiden vastuullisuutta, kartoittamaan riskejä ja hallitsemaan toimitusketjua. On ristiriitaista, että lakiesitys alkoholin verkkokaupasta ja kotiinkuljetuksesta ei perustu vastaavalle periaatteelle. Laissa olisi selkeästi ilmaistava, että alkoholin vähittäismyyntiluvan haltija on vastuussa alkoholin koko toimitusketjusta loppukuluttajalle asti.

Toimitusketjuvastuun lisäksi laissa määritellyn seuraamusmaksun tulisi kohdistua myös vähittäismyyntiluvan haltijaan eli alkoholia myyvään liikkeeseen tai keskusliikkeeseen. Koska seuraamusmaksun yksi peruste on luvanhaltijan taloudellinen asema, seuraamusmaksun tasoa on tarkastettava huomattavasti ylöspäin. Lain valmistelun yhteydessä korotettu 20 000 euron maksimisumma on edelleen riittämätön. Päivittäistavarakaupan keskisuurten kauppojen keskimääräinen myynti vuonna 2023 oli yli 10 miljoonaa euroa, suurimmissa yksiköissä jopa 55 miljoonaa euroa[1]. Jos seuraamusmaksulla tavoitellaan aitoa ohjausvaikutusta, sen suuruus pitäisi yhdistää alkoholia myyvien yritysten liikevaihtoon ja määritellä maksulle korkeampi yläraja. Esimerkiksi valmisteilla olevassa rahapelilaissa, joka myös säätelee riippuvuutta aiheuttavan tuotteen markkinointia, rikemaksu määräytyy välillä 1000–100 000 euroa ja oikeushenkilölle määrättävä seuraamusmaksu on neljä prosenttia liikevaihdosta, kuitenkin vähintään 10 000 euroa ja enintään viisi miljoonaa euroa.

[1] Päivittäistavarakauppa ry: Päivittäistavarakauppa 2024 https://www.pty.fi/aineistot/

Hallituksen esityksessä korostetaan, että esitys edistää reilua ja avointa kilpailua. Pienpanimoiden ja tilaviinituottajien osalta tämä on ymmärrettävä tavoite. Kuitenkin tärkein alkoholin myyntikanava on päivittäistavarakauppa, jonka markkinaosuudesta yli 80 prosenttia on kahden kaupan keskusliikkeen hallussa. Alkoholimyynnin kotiinkuljetus lisäisi osaltaan kaupan keskusliikkeiden tulosta ja vahvistaisi kaupan keskusliikkeiden epätervettä markkina-asemaa suhteessa pienempiin tai markkinoille yrittäviin uusiin toimijoihin.

Uudet alkoholin hankkimistavat kuten kaikki jakelutapojen muutokset luovat kysyntää, jota ei aiemmin ollut. Lakimuutoksen myötä on johdonmukaista ajatella, että aiempaa suurempi osa kotitalouksien käytettävissä olevista tuloista kohdistuu alkoholiostoihin. Tämä on monella tavalla epäsuotuisa kehityssuunta.

Sosiaali- ja terveydenhuoltoon liittyvät näkökohdat

Alkoholin toimitusmyynti lisää alkoholihaittoja kotioloissa ja altistaa erityisesti lapset ja nuoret väkivallalle sekä laiminlyönneille.

Vanhempien alkoholinkäyttö lisää lapsen riskiä kohdata väkivaltaa tai altistua väkivallalle kotona. Suomessa on noin 89 000 lasta, jonka vanhemmista ainakin toisella on tai on ollut vakava, hoitoa vaatinut päihdeongelma ennen lapsen täysi-ikäisyyttä[2]. Rekisteritutkimuksen luvuissa ovat mukana vain vakavimmat tapaukset, hoitoon hakeutuneet tai päihteisiin kuolleet henkilöt. Lasten kokemat haitat vanhempien ja kodin alkoholinkäytöstä ovat väestötasolla paljon laajemmat, ja mm. Ruotsissa tehtyjen arvioiden mukaan yli viidesosa kaikista lapsista on jossain vaiheessa lapsuuttaan asunut vähintään yhden alkoholiongelmasta kärsivän vanhemman tai huoltajan kanssa[3]. Alkoholinkäyttö kuormittaa jo nyt lastensuojelua. Viime vuonna tehdyt lastensuojeluilmoitusten (110 269 lasta) määrä kasvoi 11 % edellisvuodesta. Vanhemman alkoholin väärinkäyttö ja siihen liittyvä väkivaltaisuus ovat keskeisiä syitä lasten huostaanotolle. Vuonna 2022 lastensuojelun nettokäyttökustannukset olivat 1,3 miljardia euroa, ja kustannukset ovat kasvaneet 36 % vuosina 2017–2022[4].

Alkoholin kotiinkuljetus lisää mielikuvaa alkoholista normaalina kulutushyödykkeenä erityisesti nuorille, jotka muodostavat käsitystään päihteistä, nautintoaineista ja niiden käyttämisestä. Kouluterveyskyselyn 2023 mukaan 31–42 % alkoholia käyttäneistä alaikäisistä ilmoitti saaneensa alkoholin perhepiiristään[5].

---

[2] Raitasalo, K. (2024) Miten yleisiä perheiden päihdeongelmat ovat? Tutkimuksesta tiiviisti 23/2024. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

[3] Ramstedt. M (red). (2019) Hur många barn växer upp med föräldrar som har alkoholproblem? – Resultat från en systematisk litteraturöversikt. Rapport 185. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

[4] Forsell, M., Kuoppala, T. (2024). Lastensuojelu 2023. Joka kuudennesta tehtiin lastensuojeluilmoitus vuonna 2023. Tilastoraportti 19/2024, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Suomen virallinen tilasto (SVT).

[5] Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2024). Kouluterveyskyselyn aikasarjat perusopetus 8. ja 9. lk, lukio, aol, 2006–2023. Kuutioraportointi Vuosi 2023.

Yleisesti alkoholin kotiinkuljetus helpottaa alkoholin saatavuutta erityisesti nuorissa ja alaikäisissä kohderyhmissä, joiden alkoholinkäyttö keskittyy muualle kuin anniskeluravintoloihin.

Hallituksen esityksessä tunnistetaan, että lakiesityksellä saattaa olla negatiivisia vaikutuksia alkoholiin liittyviin sosiaalisiin ja terveydellisiin ongelmiin erityisesti niiden henkilöiden kohdalla, jotka käyttävät jo entuudestaan alkoholia paljon. Esityksessä ilmaistaan, että ongelmallisesti juovien kohdalla lakimuutos voi olla haitallinen, mutta yhteiskunnalliset vaikutukset jäisivät rajallisiksi. Huomio ongelmakäyttäjien nopeasti pahenevasta tilanteesta on oikea, mutta muuten esitys sivuuttaa alkoholin ongelmakäytön perusluonteen. Ongelmajuominen ja riippuvuus voivat kehittyä ajan kuluessa myös niille, joiden alkoholinkäyttö ei tällä hetkellä ole riskialtista. Kun lisätään alkoholin saatavuutta, tässä tapauksessa uudella hankkimistavalla eli kotiinkuljetuksella ja verkkokaupalla, mahdolliset alkoholin käyttötilanteet ja tiheys nousevat, mikä lisää todennäköisyyttä alkoholin korkeammalle kulutukselle. Osalla lisääntynyt alkoholinkäyttö etenee riskijuomiseen, ongelmajuomiseen ja alkoholiriippuvuuteen asti.

Vakavat ja laajasti yhteiskunnallisia seurauksia aiheuttavat alkoholihaitat liittyvät alkoholiperäisiin sairauksiin, jotka kehittyvät ajan kuluessa. Alkoholi suurentaa maksakirroosin, aivoverenvuodon, haimatulehduksen, verenpainetaudin, useiden syöpien ja mielenterveyden häiriöiden riskiä. Monet alkoholiperäiset sairaudet todetaan tyypillisesti työikäisessä väestössä, joten niiden aiheuttamat menetykset työvoimaan, verotuloihin, ja elinkeinoelämälle ovat huomattavat.

Kokonaisuudessaan A-klinikkasäätiö katsoo, että hallituksen esitys on alkoholilain tavoitteiden vastainen ja arvioi sen toteuttamiseen sisältyvän sosiaalisia ja terveydellisiä riskejä, joiden vuoksi laki olisi jätettävä säätämättä. Lain valmisteluvaiheessa lausuntonsa jätti 85 lausunnonantajaa, joista vain 23 kpl eli 27 % suhtautui myönteisesti ja ehdoton valtaosa eli 73 % kielteisesti. Lakiesityksen jatkokäsittelyssä pyydämme joka tapauksessa huomioimaan tässä lausunnossa esitetyt muutosehdotukset.

Helsingissä 5.11.2024

Hannu Jouhki

toimitusjohtaja

A-klinikkasäätiö